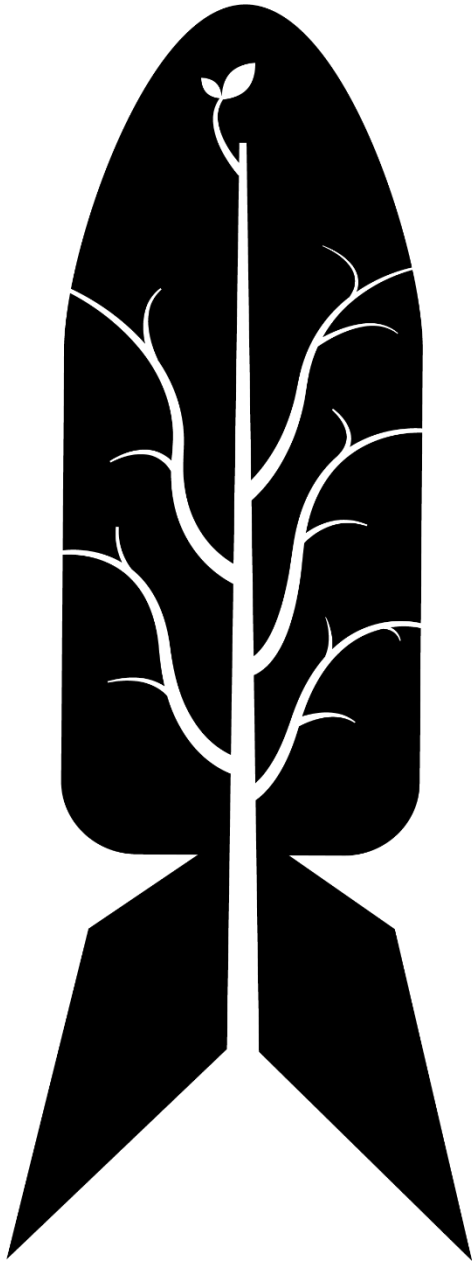

UWEC WORK GROUP issue

U W

E C

**Ukraine War
Environmental
Consequences
Work Group**

*Issue # 4
2022 UWEC work group*

Дорогі друзі!

Вже півроку в Україні триває війна, спричинена вторгненням Росії. Від бойових дій страждають і люди, і природа. Наслідки позначаються не тільки на країні, а й на всьому світі.

Наша робоча група продовжує стежити та аналізувати негативний вплив війни на навколишнє середовище та клімат, а також намагається збирати та пропонувати рішення щодо його пом'якшення.

Зокрема, ми приєдналися до роботи групи ООН з аналізу екологічних наслідків ([Environment Working Group in Ukraine for the Humanitarian Response](#)), організованої під егідою United Nations Office for Coordination for Humanitarian Affairs.

Ми продовжуємо співпрацю як з українськими, так і з регіональними екологічними організаціями.

В інтерв'ю для UWEC Work Group Ольга Бойко, координаторка CAN EECCA та керівниця компанії з клімату НУО ЕкоДія, розповіла про те, як зміцнюється взаємодія європейських та українських екологічних організацій, які мають за мету не лише припинення війни, а й мінімізацію її наслідків для довкілля та клімату.

- [Tracking impacts on nature while winning the war: an interview with Olha Boiko](#)

Наочним прикладом такого співробітництва стало розслідування Greenpeace наслідків вторгнення Росії для Чорнобильської зони. Спільно з білоруським незалежним екологічним медіа [Зелений портал](#) ми підготували статтю, яка розповідає про це розслідування.

- [Influence of Russia's military intrusion on the Chornobyl Exclusion Zone: Results of an independent investigation by Greenpeace International](#)

Війна та супутні санкції серйозно впливають на світову кліматичну політику. На тлі безпрецедентної посухи в Європі та погодних аномалій у Південно-Східній Азії ми розуміємо, що знизити викиди парникових газів та адаптуватися до зміни клімату можливо лише спільно. Однак у Росії спостерігається тенденція на ізоляцію, зниження та скасування низки заходів кліматичної політики. Що це означає і як може вплинути на глобальну кліматичний порядок денний читайте у нашій статті.

- [How has Russia's climate policy changed since the beginning of the war against Ukraine?](#)

Повернення дискурсу “холодної війни” призводить до того, що держави обгороджують свої території парканами та мінними полями. Так, наприклад, Біловезька пушта сьогодні розділена непроникним парканом на кордоні Польщі та Білорусі. Приходять новини про замінування кордону України та Білорусі, що проходить Поліссям. Всі ці дії обґрунтовані політично, але для дикої природи вони можуть бути згубними. Безглуздо одночасно будувати паркани та обговорювати «екодуки»

- [. Can the Iron Curtain Be Green? Europe's nature is being divided by fences and fortifications](#)

На тлі війни і в Україні, і в Росії влада продовжує реформувати екологічне законодавство. В основному на гірше, але іноді і на краще. Буквально нещодавно обидві країни оновили правила легалізації лісів, які самостійно вирости на занедбаних сільськогосподарських територіях. Наші експерти оцінили ці реформи.

- [Restoring nature on agricultural lands: як comparative analysis of legislative innovation in Ukraine and Russia](#)

Ми продовжуємо аналізувати наслідки війни для навколишнього середовища не лише в Україні, а й для світу загалом.

Слідкуйте за нашими новинами на сайті, підписуйтеся на оновлення, у тому числі у [Twitter](#) та [Facebook](#)

Миру нам усім!

Редактор UWEC WorkGroup Овчинников Олексій

Переклад на українську - Юлія Спінова

Важливо фіксувати наслідки вторгнення для довкілля, але найголовніше сьогодні – перемога у війні: інтерв'ю з Ольгою Бойко

Ми продовжуємо серію інтерв'ю з українськими екоактивістами, експертами та вченими, які займаються екологічними наслідками війни. Сьогодні ми поговоримо з Ольгою Бойко, координаторкою Climate Action Network Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії ([CAN СЕКЦА](#)) та учасницею кампанії щодо зміни клімату в українській екологічній організації [ЕкоДія](#).

Йтиметься про основні екологічні проблеми, що стоять сьогодні перед Україною, про те, як громадські організації продовжують вести екологічну діяльність у воєнний час і як міжнародні та регіональні мережі (у тому числі і CAN СЕКЦА) продовжують допомагати вирішенню екологічних та кліматичних проблем у регіоні.

Ольга, ви були в Україні на початку війни і живете там досі. Коли ви почали розуміти екологічні наслідки українського вторгнення? Коли ви зрозуміли, що війна – це катастрофа не лише для України як держави, а й для природи України?

Коли почалося повномасштабне вторгнення, першочерговим завданням кожного українця було дістатися місця більш безпечного, ніж те, де ти знаходився. Опинившись у безпеці, ми почали думати про те, як можемо використовувати наші сильні сторони, наші знання та платформи, щоб допомогти Україні боротися.

В українській громадській організації «ЕкоДія» одна із робочих груп, яку ми створили ще на початку березня, займалася документуванням екологічних злочинів. Було очевидно, що Росія націлена на енергетичну інфраструктуру та сховища палива, знищення яких спричинило б великомасштабне забруднення. Також ми розуміли, що бомбардування, пожежі та порушення цілісності чорнобильських ґрунтів — усе це екологічні ризики.

Ви брали активну участь [у створенні петиції](#), яка закликає «покінчити з глобальною залежністю від викопного палива, яке живить військову машину Путіна». Мета звернення полягала в тому, щоб зупинити імпорт російського викопного палива до ЄС. Чи можете ви розповісти нам більше про цю ініціативу? Ви досягли якихось результатів?

Однією з наших сильних сторін є громадські кампанії та участь у міжнародних мережах. Виявивши зв'язок між залежністю ЄС від російських копалин видів палива і зарозумілістю, з якою російська держава вторглася в Україну, ми вирішили задіяти всі активи, які ми маємо. Щоб показати – гроші, які використовуються для виробництва та купівлі зброї, надходять здебільшого від продажу викопного палива.

Петицію підписали понад 800 організацій з 57 країн. З того часу активісти, журналісти, неурядові організації та представники урядів активно наполягають на введенні ембарго на російське викопне паливо. Я вважаю, що швидкість, з якою ці рішення були доведені до Комісії ЄС, виявилася безпрецедентною.

Звісно, для українців кожен зайвий день очікування — це ще один день війни, ще один день обстрілу мирних кварталів, нашої землі. Тому в нас було багато побоювань щодо швидкості запровадження санкцій.

Ми просили ввести повне ембарго на всі види російського викопного палива, у тому числі й на уран. У США з 8 березня заборонили нафту, зріджений природний газ та вугілля, але ЄС продемонстрував свою залежність, рухаючись набагато повільніше. Однак 1 серпня європейське ембарго на російське вугілля нарешті набуло чинності, а наприкінці року набуде чинності ембарго на більшу частину імпортованої нафти та нафтопродуктів.

Природний газ є найбільшою проблемою для таких країн, як Німеччина, яка значною мірою залежить від поставок цього енергоресурсу з Росії. Проте ми продовжуємо наполягати, що заборона на російське викопне паливо має бути постійною. Більше того, вона має стати першим кроком у глобальній відмові від вуглецевої енергетики.

Як координаторка CAN СЕКЦА, чи можете ви розповісти нам про позиції CAN International, CAN Europe та інших організацій-членів Climate Action Network щодо

вторгнення Росії в Україну? Чи є у CAN якісь інструменти впливу на Росію або програми, які допомагають впоратися з екологічними та кліматичними наслідками війни?

Думаю, що це питання має дві сторони. Я вважаю, що CAN потрапила в пастку, подібну до тієї, в якій опинився Євросоюз, коли велика коаліція і безліч зацікавлених сторін уповільнили їхню реакцію і зробили менш радикальною, ніж у невеликих і краще скоординованих громадських об'єднань.

4 березня CAN Europe [опублікувала заяву](#), проте CAN International взагалі не зробила жодних заяв.

Ситуація також ускладнилася тим, що і Україна, і Росія належать до регіону СЕКЦА. Питання стало ще складнішим, коли почали діяти санкції, і багато представників російських громадських об'єднань, наші члени, змушені були тікати з країни та шукати підтримки разом із мільйонами українських жінок та дітей, які рятуються від війни і також шукають допомоги в Євросоюзі.

Міжнародні організації намагалися одночасно підтримувати як українських, так і російських активістів. Як організація, CAN ніколи раніше активно не засуджувала будь-яку конкретну війну чи конфлікт і в основному зосереджувалась на встановленні зв'язків між кліматичною кризою та військовими конфліктами і їхнім впливом на людей. При цьому я навряд чи можу уявити іншу війну такого масштабу, з такими величезними наслідками для глобальної енергетичної та продовольчої безпеки, як нинішнє вторгнення Росії в Україну.

З іншого боку, мережа допомогла у встановленні контактів з медіа та політиками як у ЄС, так і у США. Наприклад, я мала можливість поїхати до Брюсселя і зустрітися з членами CAN Europe, щоб особисто обговорити необхідність адвокатувати питання ембарго російського вуглецевого палива.

Зв'язки між українськими та європейськими громадськими організаціями зміцнилися, і тепер ми маємо більше способів просувати наші ідеї. Таким чином можна сказати, що CAN сприяв розвитку взаємодії. Ми поки що не говоримо про конкретні дії, але я не виключаю, що найближчим часом з'являться нові спільні проекти між CAN Europe та членами CAN СЕКЦА з України, особливо з урахуванням того, що Україна є кандидатом на членство в Євросоюзі.

Якою була реакція членів екологічної організації CAN СЕКЦА на війну? Я знаю, що у вашій мережі багато російських громадських організацій. Яка була їхня перша реакція і яка їхня позиція зараз?

Декілька учасників з Росії обережно зв'язалися зі мною, сказавши, що дуже шкодують через те, що відбувається. Один учасник негайно відреагував [[позначивши свою позицію](#)] 25 лютого, але українські колеги різко розкритикували її, оскільки вона не була досить конкретною і сміливою.

Багато відносин розірвані назавжди. Той біль, який сьогодні переживає українське громадянське суспільство, надовго залишиться в пам'яті людей. Ситуація ускладнюється і тим, що, як я згадала раніше, російські громадські об'єднання почали стикатися з додатковими проблемами. Деякі вирішували залишатися їм у країні чи ні. Це призвело до того, що російські активісти приділяли більше уваги своїй ситуації, не залишаючи ресурсів і часу для публічних заяв про війну в Україні.

На мою думку, роль Росії у регіоні СЄКЦА має колоніальний характер. Можливо, з цієї причини громадські об'єднання з інших сусідніх країн висловили свою повну підтримку боротьбі України. Багато хто досі активно допомагає біженцям, вносить пожертвування на наші потреби, а також виступає за поетапну відмову від російського викопного палива.

Ви також є членом української екологічної організації «ЕкоДія», яка займається аналізом війни на довкілля та клімат. Розкажіть докладніше про це. Як наші читачі можуть взяти участь та допомогти вашій роботі?

«ЕкоДія» - одна з найбільших екологічних громадських організацій в Україні. Ми виступаємо за енергоефективність, відновлювані джерела енергії, за адаптацію та пошук механізмів пом'якшення зміни клімату, за чисте повітря для всіх та сталий розвиток транспорту і сільського господарства в Україні.

Моя роль полягає у залученні громадських об'єднань через мережі (а саме, CAN СЄКЦА та [Українську кліматичну мережу](#)).

Звісно, наша робота суттєво змінилася з 24 лютого. Ми запустили три нові напрямки: санкції щодо російського викопного палива, аналіз впливу війни на навколишнє середовище та екологічне післявоєнне відновлення України. Ми продовжуємо виступати проти ядерної енергетики, особливо після того, як дві наші атомні електростанції були окуповані російською армією. Також «ЕкоДія» порушила тему продовольчої безпеки, коли стало очевидно, що російська армія навмисне знищує сховища пшениці та блокує експорт зерна.

Загалом, всі наші теми, як і раніше, актуальні і тепер об'єднані під егідою зеленого післявоєнного відновлення. Ми багато років боролися за кліматично нейтральну Україну і

продовжуємо це робити, відповідаючи на гостру необхідність якнайшвидше зупинити війну. Ви можете [підтримати нас](#) і підписатися на нашу [сторінку в Twitter](#).

Сьогодні низка міжнародних ініціатив відстежує прямі та непрямі екологічні/кліматичні наслідки війни в Україні. Чи є якісь аспекти чи питання, які, на вашу думку, упускає з уваги міжнародне співтовариство?

Важко сказати, чи упускається щось з уваги, але дані, які ми зараз намагаємося зібрати, — це обсяг викидів парникових газів, викликаних повномасштабним вторгненням Росії. Ми знаємо, що теоретично війни шкідливі для клімату, і я б ще додала, що ці викиди є відповідальністю Росії і повинні враховуватися саме як результат її дій.

Найбільш значущі для нас наслідки, звичайно, довгострокові. Вони визначатимуть розвиток України як кліматично відповідальної країни та закладуть основу для відновлення. Чим менше полів згорить, тим більше продуктів ми зможемо виготовити наступного року; чим менше буде пошкоджено енергетична інфраструктура, тим краще ми зможемо спланувати поетапну відмову від викопного палива та модернізувати систему.

Звичайно, все залежить від того, наскільки швидко Україна зможе перемогти та розпочати повномасштабне відновлення. Тому я б сказала, що навіть при зборі даних про вплив на довкілля нам потрібно активно допомагати Україні виграти цю війну. Перемога є єдиним способом мінімізувати наслідки.

Переклад з англійської: Овчинников Олексій

Вплив воєнного вторгнення Росії на Чорнобильську зону відчуження. Результати незалежного розслідування Greenpeace

Від редакції UWEC: У липні 2022 року представники Greenpeace Germany спільно з Державним агентством України з управління зони відчуження [провели розслідування](#) щодо наслідків військового вторгнення Росії для Чорнобильської зони. Результати були [представлені у Києві на спільній прес-конференції](#), яка відбулася 20 липня. Ми передруковуємо статтю про результати розслідування, що вийшла раніше на незалежному білоруському екологічному ресурсі [«Зелений портал»](#).

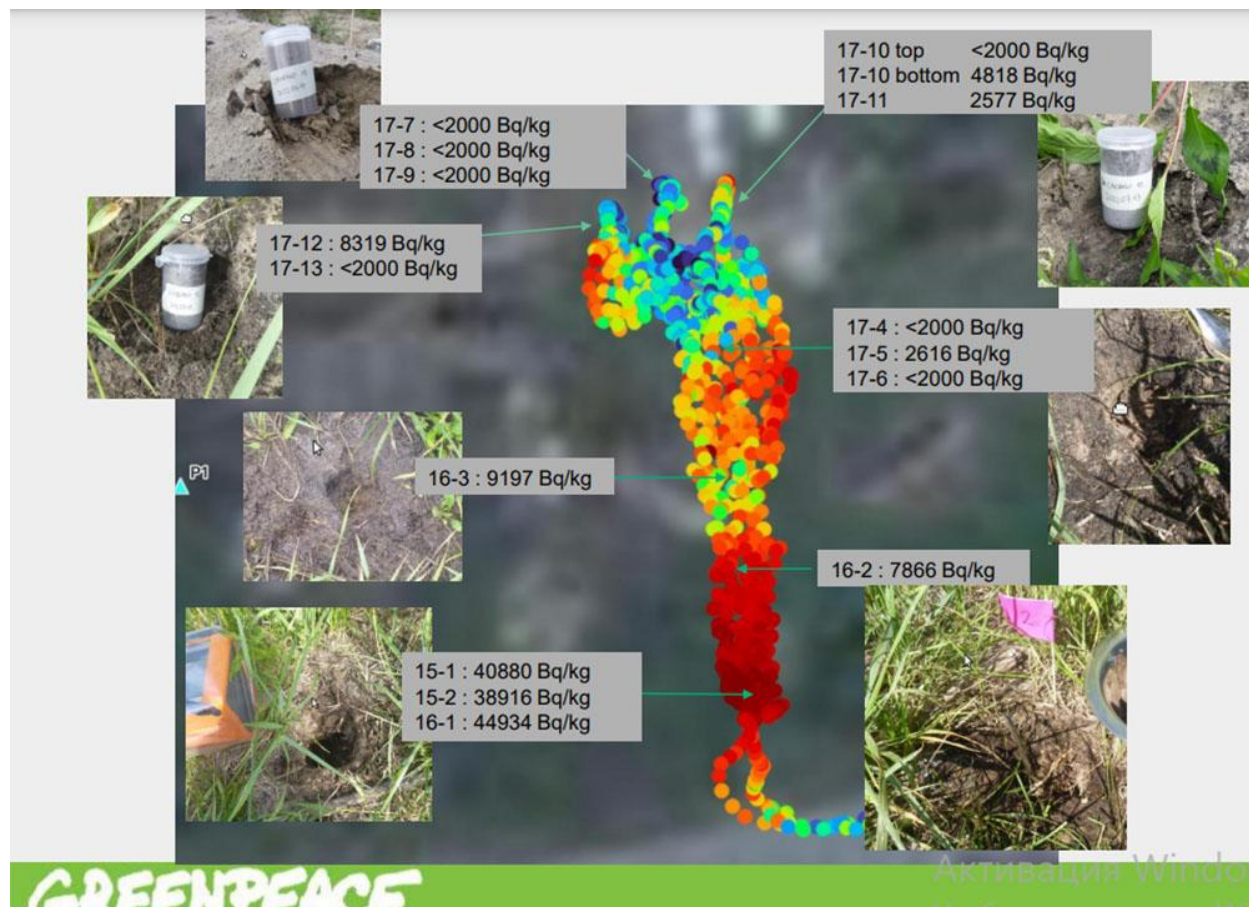
Фото: Greenpeace

Команда Грінпіс зі схвалення та за співпраці Державного агентства України з управління зоною відчуження (ДАУЗМ) і Міністерства закордонних справ України провела радіаційне обстеження у 30-кілометровій зоні відчуження поряд з Чорнобильською АЕС.

І виявила, що рівні радіації в районах, де стояли і окопувалися російські війська, а також звідки велися активні бойові дії, щонайменше втричі перевищують оцінку Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ).

Так, під станцією Янів, де стояв російський військовий табір, команда Грінпіс зафіксувала потужність дози випромінювання від 0,18 мкЗв/год (мікроЗіверт за годину) до

2,5 мкЗв/год на висоті 10 см. Найвищий рівень більш ніж утричі перевищує оцінку МАГАТЕ. На перехресті в 1,5 км від колишнього російського блокпоста і поруч із Рудим лісом потужність дози становила 7,7 мкЗв/год, що набагато вище, ніж раніше було зазначено МАГАТЕ.

Скріншот із презентації

Нагадаємо, що у квітні 2022 року МАГАТЕ надало дуже обмежені дані із запевненнями в тому, що рівні радіації «нормальні» і не становлять серйозної проблеми для навколишнього середовища чи громадської безпеки.

Греенпісе стурбований тим, що «МАГАТЕ серйозно скомпроментоване у своїй ролі в галузі ядерної безпеки в Україні через його зв'язки з російським державним агентством з атомної енергії, Росатомом, у тому числі з його нинішнім заступником директора МАГАТЕ Михайлом Чудаковим, який тривалий час працював у Росатомі», йдеться у поширеному організацією прес-релізі.

Sample analysis at Yanov camp (Ecocentre)

для ^{137}Cs	– 3 700 – 18 500 кБк/м ² ;
для ^{90}Sr	– 3 700 – 7 200 кБк/м ² ;
для $^{238, 239+240}\text{Pu}$	– > 185 кБк/м ² ;
для ^{241}Am	– > 185 кБк/м ² .

Скріншот із презентації

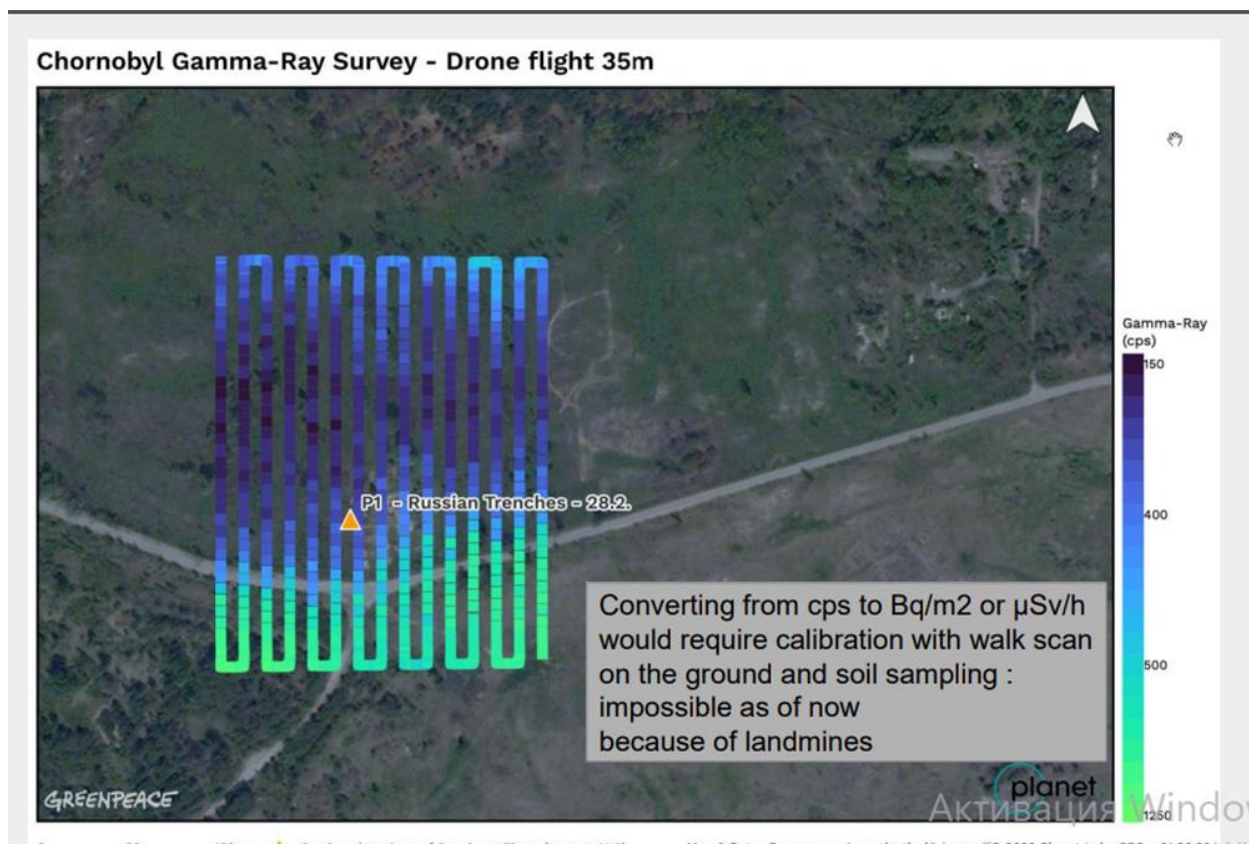
«Розуміння складних наслідків радіації у Чорнобилі має важливе значення для всього світу, а це означає проведення досліджень та роботу з міжнародними вченими. Все це було поставлено під загрозу через війну Росії проти України», — заявив під час прес-конференції у Києві Шон Берні, старший спеціаліст з атомної енергії Greenpeace Німеччини. - Вченим та працівникам, які здійснюють основний моніторинг радіаційної небезпеки, зараз загрожує невстановлена кількість російських фугасів та протипіхотних вибухових речовин. Це ще одна обурлива спадщина незаконної війни Росії та злочин проти навколишнього середовища та глобальної науки»

На думку Берні, МАГАТЕ не хоче пояснювати світові справжні наслідки вторгнення російських військ у Зону відчуження та на ЧАЕС.

«Ми виміряли рівні гамма-випромінювання в покинутих російських траншеях, які кваліфікують його як низькоактивні ядерні відходи. Очевидно, що російські військові діяли в умовах високої радіоактивності, але це не те, що повідомляє МАГАТЕ. Можна лише зробити висновок, що МАГАТЕ з якихось причин вирішило не робити зусиль для повноцінного розслідування. З нашого огляду стає ясно, що у рівнях радіації всередині Чорнобильської зони відчуження немає нічого нормального, незважаючи на те, що

МАГАТЕ хоче, щоб у це повірив світ», – сказав Ян Ванде Путте, провідний фахівець із радіації Грінпіс Бельгії.

У своєму розслідуванні співробітники Greenpeace та українські фахівці використовували як дані, отримані за допомогою дронів та супутників, так і аналіз зразків, які були взяті безпосередньо у Зоні.

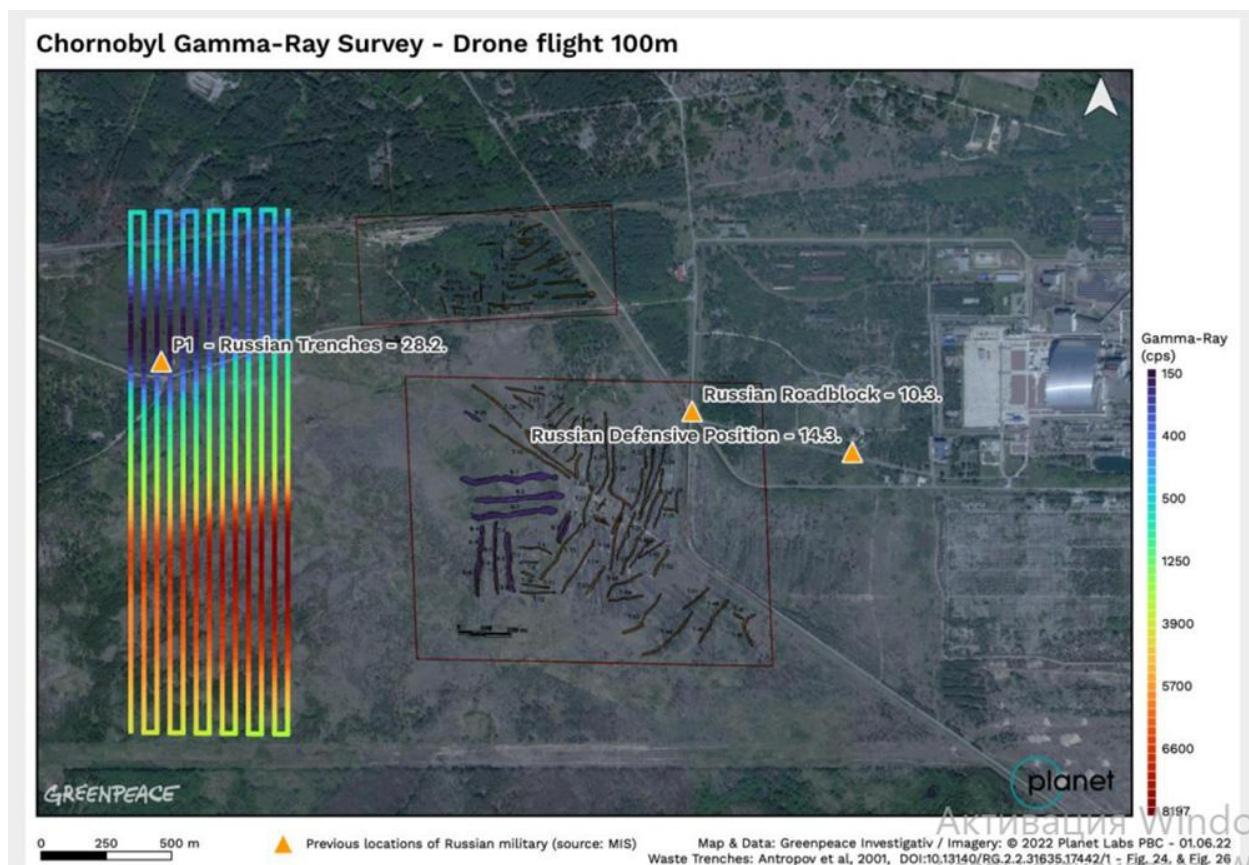
Скріншот із презентації

У зразках, які були в польових умовах виміряні в пересувній лабораторії, рівень радіаційного випромінювання показав різкий контраст у концентраціях Cs-137 в діапазоні від 45000 Бк/кг до 500 Бк/кг.

Вимірювання за допомогою спеціально створеного БПЛА (дрону), що працює на відстані 100 м, показали ще вищі рівні радіації в ширшій області на південь.

Фахівці Greenpeace зазначають, що не змогли дістатися всіх ділянок у зоні, оскільки частина з них досі не розмінована. Проте вже сьогодні зрозуміло, що порушення шарів

ґрунту в Зоні може призвести до вивітрювання заражених частинок. Що, у свою чергу, «може призвести до вищого рівня міграції радіонуклідів у довкілля».

Скріншот із презентації

Як вже зазначалося, через військові дії Росії було завдано серйозної шкоди унікальній науковій інфраструктурі Зони, розроблений у співпраці зі світовою науковою спільнотою. Це порушило питання подальшого дослідження наслідків аварії в Чорнобилі.

Як змінилася кліматична політика в Росії від початку війни в Україні

Військове вторгнення Росії в Україну впливає і на ситуацію всередині самої Росії, включаючи питання екологічної та кліматичної політики. Росія залишається п'ятим найбільшим емітентом парникових газів у світі після Китаю, США, ЄС та Індії. Формально російська влада продовжує заявляти про прихильність до цілей Паризької угоди, а також курсу на декарбонізацію та зниження викидів парникових газів. Але що відбувається насправді? Чи розходяться реальні дії із політичними заявами? Якого розвитку подій у сферах екології та клімату очікується найближчими роками? Нагадаємо, що UWEC вже [висвітлював](#) питання послаблення екологічного законодавства у Росії з початку військового вторгнення в Україну.

Фото: Klimareporter.de

Автори проекту «Sustainable Russia» підготували спеціальне «досьє» з аналізом змін у російському кліматичному та екологічному порядку. 11 журналістів та експертів із Росії, які перебувають як у країні, так і за її межами, написали 12 статей про різні аспекти змін у «зеленій» політиці. За бажанням авторів, деякі з текстів публікуються під псевдонімом або

без вказівки імені з міркувань безпеки. Статті опубліковані російською та німецькою мовами на [сайті Klimareporter](http://сайт Klimareporter). Презентація проекту пройшла 20 липня в Берліні та онлайн.

Спеціально для UWEC Віра Кузьміна підготувала огляд статей та презентації проекту.

Після початку військового вторгнення Росії в Україну зусилля щодо збереження клімату залишилися практично єдиною темою, де можливий діалог із зарубіжними країнами, вважає кліматичний журналіст видання «Ділові відомості» Катерина Меремінська. Зазначимо, що останніми роками, особливо після анексії Криму в 2014 році, РФ робила ряд зусиль щодо просування «зеленої» дипломатії, почавши активніше займатися темами екології та клімату на міжнародних майданчиках та на рівні міжнародних організацій. Зокрема, представники країни часто заявляли про можливості співробітництва та партнерства з питань екології та клімату. У тому числі на майданчиках ООН (включаючи кліматичний переговорний процес ООН або економічні форуми в Росії).

Фото: Klimareporter.de

Втім, наскільки така співпраця справді буде можлива зараз – питання поки що відкрите і з боку самої Росії, де умови для будь-якої міжнародної співпраці (у тому числі для

вчених, досліджень, представників громадських організацій) стають дедалі складнішими. Зумовлено це і новими поправками до закону про іноземних агентів, розширенням списку небажаних організацій та багатьма іншими репресивними трендами.

Для російського бізнесу тема клімату та декарбонізації і після початку війни поки що залишається на порядку денному. На цьому наголошують і Катерина Меремінська, і доцент СПбГЕУ Наталія Сараханова. На думку останньої, керівництво компаній вважає, що теми клімату та екології для промисловості залишаються важливими, тому бізнес (хоча б якоюсь мірою) продовжить зусилля зі скорочення викидів, збору даних та впровадження низьковуглецевих стандартів роботи.

«Проекти бізнесу не зупиняються, але можуть бути заморожені. Можливо, через півроку будуть зміни, але поки що компанії зберігають свої кліматичні політики. Проте, великі транснаціональні компанії – лідери ринків та драйвери змін пішли, тому можливі зміни підходів та курсів», – додає Наталія Сараханова.

Як зазначає Катерина Меремінська, з Росії також почався відтік учених та кліматичних експертів, йдуть зі своїх постів «кліматичні» хедлайнери. Так, «символом прощання» з кліматичним повісткою у владі багато в чому став від'їзд Анатолія Чубайса, радника президента зі сталого розвитку. Вчені, які виїхали, зізнаються, що сьогодні роботі дуже заважає атмосфера доносів і недовіри «у якій неможливі конструктивна взаємодія зі студентами та колегами». Як зазначали автори на презентації проекту, багато експертів, наприклад, залишили кліматичний проект на Сахаліні.

Проте запланований «розворот компаній на Схід» також залишає в силі вимоги як до зниження впливу на клімат промисловістю, так і до відкритості кліматичної інформації. Наприклад, умови розміщення та торгів на Гонконзькій біржі з погляду надання інформації про вплив компанії на клімат аналогічні біржам США, Великобританії та ЄС, уточнює Сараханова.

Чи буде Росія вуглецево нейтральною до 2060 року

«Росія ніколи не заявляла про пріоритет саме скорочення викидів парникових газів, - каже незалежний експерт зі сталої енергетики Юрій Мельников. - Досягнути вуглецевої нейтральності планували насамперед за допомогою збільшення поглинальної здатності природних екосистем».

[Стратегія соціально-економічного розвитку Російської Федерації з низьким рівнем викидів парникових газів до 2050 року](#) була затверджена у 2021 році, вона не передбачає скорочення видобутку вуглеводнів, а дозволяє навіть збільшити обсяг викидів парникових

газів у ряді промислових секторів. Автори стратегії вважають, що вуглецевої нейтральності можна буде досягти за рахунок поглинання викидів природними екосистемами країни, насамперед лісами.

Катерина Меремінська також підтверджує, що основні зусилля щодо декарбонізації Росії планувалося направити на перерахунок здатності російських лісів поглинати CO₂. У 2021 році Мінприроди вже [заявляло](#), що нова методика підрахунку вуглецевої ємності лісів дозволить збільшити показник поглинання з 0,5 до 1,1 Гтн CO₂ на рік.

У поточних умовах експерт інформаційно-аналітичного центру E3G з кліматичної та енергетичної політики та сталого фінансування Марія Пастухова також виділяє чотири групи перешкод для реалізації кліматичних цілей та цілей щодо енергопереходу в Росії:

1. Зміни у фінансово-інвестиційному кліматі (відключення від системи SWIFT, падіння інвестиційного рейтингу російських підприємств, відхід ключових інвесторів Total, BP, UNIPER, RWE, Fortum і т.д., перерозподіл держбюджету та де-пріоритизація кліматичного порядку денного);
2. Відсутність доступу до «зелених» технологій та технологій щодо зменшення інтенсивності викидів російської нафтогазової промисловості і сумнівні надії на прихід китайських виробників як альтернативу;
3. Перебої в логістичних та виробничо-збутових ланцюжках;
4. Відсутність політичних стимулів (включаючи загальну політичну ізоляцію, неефективність таких інструментів як СВМ, таксономія та інші в нових реаліях).

Екологічна журналістка Ніка Гуревич вважає, що в умовах поступової відмови світу від вуглеводнів, Росія постає перед дуже серйозною проблемою. Якщо вуглеводні перестають бути основним джерелом заповнення бюджету, у Росії постане питання майбутніх доходів держави і наявності основи подальшого соціально-економічного розвитку. У стратегіях розвитку країни поки що не видно планів відмови від нафтогазових доходів та заміни їх доходами з інших секторів економіки. З початком війни в Україні постулюється необхідність продовжувати продавати нафту, газ та вугілля. Але на інші ринки, наприклад, до Азії.

Розмови про диверсифікацію російської економіки, які дещо активізувалися останні два роки, стихли. Багато в чому й через те, що більш важливим є короткострокове завдання знайти замісні ринки для викопного палива «тут і зараз», а не необхідність реформ і перегляду довгострокових орієнтирів розвитку.

Крім того, авторка також пише що: «українська трубопровідна система та перекачування газу через територію України давно займали російське керівництво та Володимира Путіна особисто. Російському президенту було дуже важливо отримати контроль над ними. А за такого тісного переплетення політики та економіки кожна орієнтована на Європу постать в апараті президента України автоматично ставала не лише ідеологічною, а й економічною проблемою для російського президента. Проблемою, яку він сприймає дуже особисто.

Фото: Klimareporter.de

У цьому сенсі «спецоперація» — останній болісний симптом багаторічних спроб «зліпити» Росію, Україну та світову систему економічних та політичних відносин у якийсь жорсткий та ультраконсервативний набір зумовлених ідеологічних установок».

Як розвиватимуться проекти в галузі відновлюваної енергетики

Незважаючи на тренд збереження видобутку нафти і газу, в останнє десятиліття в Росії набула певного розвитку і галузь відновлюваної енергетики. Проекти сонячних та вітрових станцій почали отримувати державну підтримку. Компанії були зацікавлені у

переході на ВДЕ, щоб підтвердити зниження впливу на клімат перед західними інвесторами.

Сектор ВДЕ у Росії до 24 лютого 2022 року вдалося у певній формі сформувати, вважає керівник організації «Мета номер сім» Тетяна Ланьшина. Енергія від відновлюваних джерел займала 0,5% в енергетичному балансі країни, тоді як середній показник у світі – 10%.

Незважаючи на дуже маленький розмір ринку, в Росії працювали великі гравці - Fortum, Vestas, ENEL, які і задавали тренд на розвиток. Крім того, великі російські та міжнародні компанії, які працюють у Росії, почали купувати енергетичні одиниці від ВДЕ, щоб знизити викиди CO₂ від своїх виробництв, нагадує Ланьшина.

Однак після початку війни в Україні попит на ВДЕ впав: пішли західні компанії, які інвестували у перехід на відновлювані джерела енергії. Також європейський стандарт I-REC припинив продавати сертифікати, що підтверджують виробництво чи використання відновлюваної енергії на території Росії.

На думку Тетяни Ланьшиної, відхід великих виробників ВДЕ призвів до збільшення термінів запровадження нових потужностей, а також до втрати доступу до «зелених» технологій. Уряд також скасував штрафи за порушення термінів будівництва об'єктів ВДЕ, додає експертка. На її погляд, це дієвий захід підтримки, але він не сприятиме розвитку ринку, а лише скоротить збитки інвесторів.

Як зазначає Тетяна Ланьшина, Китай навряд чи зможе замінити європейські компанії у секторі ВДЕ у Росії. Стратегія Китаю – постачати своє обладнання до інших країн, а не будувати місцеві кластери та передавати технології, у свою чергу уточнює Наталія Сараханова. Китайські виробники навряд чи ризикнуть потрапити під санкції США та ЄС через спробу отримати прибуток на маленькому ринку цього обладнання у Росії.

Чи вироблятимуть у Росії водень

Окрім ВДЕ, у країні з 2020 року почали говорити і про перспективи виробництва водню.

Основний фокус водневих проєктів у Росії був спрямований на експорт водню до ЄС та сусідніх країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону (Японію та Корею), вважає Юрій Мельников. Наразі європейський ринок закритий, співпраця з азіатськими партнерами фактично припинена, тому залишилося лише внутрішнє споживання.

Однак, тут і до 24 лютого не було клієнтів, готових платити за водневі автобуси та машини або за сам низьковуглецевий водень, який у рази дорожчий за доступні в Росії аналоги.

Без масштабної державної програми з водневої енергетики цей сектор не розвиватиметься, додає експерт. Перша версія програми була розроблена до лютого 2022, тепер її доведеться переробляти.

Справжня воднева стратегія в РФ має вкрай загальний та декларативний характер, вважає Марія Пастухова. А відсутність конкретних проектів, спрямованих на експорт водню, робить стратегію практично неробочою. На думку Марії Пастухової, домовленості з європейськими партнерами найчастіше були меморандумами про взаєморозуміння та угоди про наміри. Жодних значущих конкретних кроків досі не було.

У свою чергу Юрій Мельников зазначає, що водневий ринок Росії лише починав розвиватися, проте багато було зроблено. У тому числі досягнуто двосторонніх угод між компаніями та розробниками національної водневої стратегії. Але подальші практичні кроки поки що не очевидні.

Марія Пастухова уточнює, що до війни в Україні деякі країни ЄС обговорювали закупівлі, зокрема, «блакитного» водню (тобто виробленого із природного газу з використанням технологій уловлювання викидів парникових газів). Росія могла задовольнити цей попит. Тепер же пріоритет відданий «жовтому» (джерело енергії АЕС) та насамперед «зеленому» (джерело енергії ВДЕ) водню.

Нагадаємо, що в ЄС уже затверджено [41 проект](#) із виробництва, транспортування та виробничого застосування «зеленого» водню. На думку експерта, розворот Росії на азійські ринки не сприятиме розвитку експорту російського водню в найближчому майбутньому, тому що в більшості країн Азії, що розвивається, поки немає попиту на цей енергоресурс, розвинені економіки Японії та Кореї вже переспрямували свої вектори співпраці на інші регіони (наприклад, Близький Схід, Чилі, Австралію), а Китай планує створити власні потужності. До того ж, у даних ринкових умовах ставка йде насамперед на розвиток «зеленого» водню і конкурентоспроможність у російського «блакитного» на зовнішніх ринках насправді під великим питанням.

Що не так із циклічною економікою в Росії

Крім декарбонізації окремим треком в екологічному розвитку країни стояло використання принципів циклічної економіки. Ця тема звучала від самого початку реформи галузі поводження з відходами у 2019 році.

Циклічна економіка, економіка замкненого циклу чи циркулярна економіка – це поняття, які чиновники бачать як напрями розвитку народного господарства країни, каже фундатор Moscow Circular Катерина Єгорова. Але, на думку експертки, під цим терміном розуміються переважно лише методи поводження з відходами або waste management.

«Під циклічною економікою в Росії розуміють управління відходами: створення полігонів, переробку відходів. Меншою мірою вона сприймається як заміна моделі споживання з лінійної на циклічну.

Лінійна модель означає, що ми видобуваємо ресурси, виробляємо з них товари, використовуємо та викидаємо більшу частину цінних ресурсів. Така модель призводить до швидкої втрати цінності ресурсів та матеріалів, що стають сміттям, а також до екологічних, економічних та соціальних проблем.

Циклічна модель передбачає влаштування економічної системи та управління ресурсами таким чином, щоб економічний добробут та процвітання громадян з часом менше залежало від споживання вичерпних джерел. У циклічній моделі економічна діяльність не виснажує природні системи, а навпаки, збільшує природний капітал.

Створення такої моделі потребує зміни бізнес-підходів, іншого розподілу благ та нових політичних рішень», – вважає Катерина Єгорова.

На думку експертки, ізоляція Росії не дозволить створити циклічної моделі економіки. Оскільки та вимагає нових технологій, доступ до яких тепер утруднений, а також до нових підходів в управлінні.

«Однак це не означає, що можна нічого не робити і чекати, коли геополітична ситуація покращає. Навіть у такий непростий для Росії час є можливості рухатися у бік циклічної економіки. Наприклад, перехід на регенеративне сільське господарство та перебудову ланцюгів поставок у продовольчій галузі може сприяти позитивним змінам щодо відновлення природних систем, а також досягненню продовольчої безпеки. Перегляд підходів у дизайні та проектуванні в будівництві та промисловості не тільки заощаджує матеріали та знижує ризики постачання сировини, з якими зараз гостро зіткнулася Росія, а й дозволяє більш раціонально використовувати матеріали. Такі підходи, як urban mining – видобуток ресурсів не з шахт, а з уже існуючих товарів та будівель, remanufacturing – відновлення деталей та товарів замість виробництва нових, може принести як економічні, так і екологічні переваги», вважає авторка.

На думку Катерини Єгорової, ці підходи все одно не замінять важливості відкритого партнерства, обміну технологіями та ідеями, які потрібні для переходу на циклічну

економіку. Однак, вони можуть допомогти зробити необхідні зміни на локальному рівні для більш ефективного використання ресурсів на місцях.

Загальні висновки

На презентації циклу публікацій всі експерти зійшлися на думці, що невизначеність майбутнього є настільки високою, що неможливо говорити про певні прогнози розвитку ситуації та подальшого треку «зеленого» і низьковуглецевого розвитку в РФ.

Війна оголила пріоритети «капітанів» російської економіки (у тому числі, збереження сектора викопного палива як її основу), а також залежність світової енергетики від поставок російської нафти і газу. Способи, якими буде подолано кризу енергетичного ринку, прояснять перспективи видобутку та експорту нафти, газу та вугілля у світі.

Наскільки в реальності для Росії буде важливий кліматичний порядок денний – також поки що питання відкрите. З одного боку, політики та чиновники продовжують говорити про прихильність до цілей Паризької угоди. З іншого боку, компанії та бізнес-асоціації намагаються пролобіювати скасування або перенесення низки законодавчих актів. У тому числі в галузі вуглецевої звітності та її верифікації. А також дозволи на спалювання попутного газу та перегляд галузевих стратегій щодо зниження викидів парникових газів. Незрозумілі перспективи російських кліматичних проектів, зокрема, на міжнародних ринках.

В цілому тенденція на ізоляцію та скорочення міжнародного співробітництва з «недружніми» країнами навряд чи відіграє позитивну роль для цілей «зеленого» розвитку в РФ як з точки зору доступу до технологій, так і з точки зору обміну досвідом та спільної реалізації програм у галузі скорочення викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату.

Додаткова інформація

У рамках [проекту](#) вже опубліковано п'ять статей

1. Загальний огляд проекту від Ангеліни Давидової

<https://www.klimareporter.de/international/wie-der-ukraine-krieg-die-klima-und-umweltpolitik-russlands-beeinflusst>

(російською <http://www.klimareporter.de/images/dokumente/2022/07/wie-der-krieg-in-der-ukraine-die-klima-und-umweltpolitik-in-russland-beeinflusst-RU.pdf>)

2. Стаття **Ніки Гуревич** про важливість сектора викопного палива для російської економіки

<https://www.klimareporter.de/international/die-strasse-nach-nirgendwo>

(in English [die strasse-nach-nirgendwo-EN.pdf](#))

3. Стаття **Анастасії Троянної** про сахалінський вуглецевий експеримент

(російською <https://www.klimareporter.de/images/dokumente/2022/07/das-russische-klimaexperiment-auf-sachalin-RU.pdf>)

4. Стаття **Ірини Антонової** про відміну або перенесення ряду екологічних ініціатив в Росії через війну та санкції

<https://www.klimareporter.de/international/was-russlands-massnahmen-gegen-die-sanktionen-fuer-die-umwelt-bedeuten>

(російською <https://www.klimareporter.de/images/dokumente/2022/08/was-russlands-massnahmen-gegen-die-sanktionen-fuer-die-umwelt-bedeuten-RU.pdf>)

5. Стаття **Катерини Мереминської** про сьогодення та майбутнє кліматичного порядку денного в Росії

<https://www.klimareporter.de/international/das-klima-verlaesst-russland>

(російською [klima-verlaesst-russland-RU.pdf](#))

Чи може залізна завіса бути «зеленою»?

Природу Європи розгородять парканами та укріпрайонами

Олексій Василюк та Вадим Кирилюк

У цій статті ми обговоримо сучасні погляди на екологічні проблеми, пов'язані зі створенням прикордонних укріплень. У статті надано огляд широко відомого прецеденту з будівництвом у Польщі стіни з метою контролю за нелегальною міграцією, яка розсікла транскордонний об'єкт Всесвітньої спадщини «Біловезька пуща». Оскільки будівництво нової «Залізної завіси» прискорюється, для попередження збитків природним екосистемам терміново необхідний діалог між фахівцями - екологами та експертами у сфері безпеки на кордоні.

Фото: ednh.news

Прикордонні бар'єри та природа

Рішення, прийняті в моменти кризи, динамічної геополітичної обстановки і особливо у воєнний час, часто не враховують потреби охорони дикої природи. Найчастіше прийняття

«кризових» рішень про будівництво стіни як крайнього заходу зміцнення державного кордону (наприклад, від нелегальних мігрантів) належить у новітній час більш розвиненим і демократичним країнам. Однак у недалекому минулому чемпіоном «парканробудування» був СРСР, який намагався запобігти не тільки проникненню диверсантів, а й масовим втечам своїх власних громадян.

Загалом, останнім століттям, посилення конфронтації між країнами завжди супроводжувалося створенням перешкод і укріпайонів уздовж кордонів.

Відомим свіжим прикладом є стіна, що зводиться США на американо-мексиканському кордоні, яка простягається на сотні кілометрів (зараз її довжина – 1053 км). Її мета – створити перешкоду нелегальним мігрантам. Петицію проти розширення американо-мексиканської стіни підписали кілька тисяч вчених із усього світу.

Ну і, звичайно ж, найвідоміший приклад у світовій історії – Велика Китайська Стіна, про яку знає кожен школяр, яка внесена до Світової спадщини ЮНЕСКО, але про екологічні впливи якої дуже мало хто говорить, хоча вона має безпосередній вплив на екосистеми протягом останніх двох тисяч років.

Вторгнення Росії в Україну, як найгостріша в цьому столітті криза в Європі, спровокувала небачену в минулому хвилю «стінобудування». Активні дії вже вжито Польщею та Білоруссю. Підтримані Росією сепаратистські анклав, наприклад, Південна Осетія, активно маніпулюють прикордонними загородами для розширення сфери свого контролю. Раніше Україна неодноразово [заявляла](#) про намір реалізації проекту «Стіна» (зокрема у східних областях), який має зміцнити державний кордон з Росією. Наразі плани будівництва стіни з Росією афішує також Фінляндія, а з Білоруссю – Литва.

В епоху будівництва нової «залізної завіси» виникають питання, на які важко знайти відповіді. Як врахувати та поєднати потреби охорони природи та національної безпеки? Чи можливий продуктивний діалог між фахівцями екологами з одного боку та прикордонними службами з іншого? Які існують альтернативні варіанти захисту кордонів та з якими екологічними ризиками вони пов'язані? Чи можлива об'єктивна оцінка впливу на довкілля під час створення військових споруд? Чому вчить екологів віковий досвід будівництва парканів та створення прикордонних зон у СРСР та інших країнах?

Наша робоча група починає цю непросту розмову, сподіваючись бути почутою різними аудиторіями та центрами вироблення оптимальних рішень. В епоху, коли армії світу всерйоз починають відстежувати свій вуглецевий слід, уряди повинні думати про збереження біорізноманіття під час військової діяльності. Зрештою світ вступив у період крайньої турбулентності: військової, соціально-політичної, кліматичної. І найгірше, що

можуть зробити політики – це використовувати гасла про «національну безпеку» для відкладення вирішення екологічних проблем на «епоху стабільності» у далекому майбутньому. Бо проблеми зміни клімату сьогодні ставлять саме людство на межу виживання, а отже, вимагають таких же невідкладних рішень.

Отже, наша стаття – про загальний стан сучасного «парканного» дискурсу та пов'язаної з ним екологічної проблематики.

Трохи теорії – що таке фрагментація ландшафту

Однією з п'яти всесвітньо визнаних причин руйнування екосистем землі є фрагментація природних ландшафтів. Розподіл природних територій рукотворними бар'єрами (автомобільні дороги та залізниці, паркани, вирубки, агроландшафти та врешті – міста) значно ускладнюють міграцію наземних тварин, необхідну для їхнього нормального існування. Для окремих видів і популяцій йдеться про регулярні (сезонні) цілеспрямовані переміщення на сотні кілометрів (наприклад, північні олені або десятки видів перелітних птахів). Великому числу копитних і хижаків необхідні сезонні кочівлі та щоденні переміщення у пошуках корму та укриттів у межах доволі великої «особистої території» - індивідуальної ділянки проживання. Для багатьох тварин підтримка життєздатності навіть однієї пари, а тим більше - сталої групи особин, потребує великих площ, часто таких, яких взагалі більше не залишилося в Європейських країнах. Жодна природна перешкода не має зупиняти тварин, коли інстинкти змушують їх переміщатися. Наприклад, саме тому всі дикі тварини добре вміють плавати. Хоча, скажімо, більшість ссавців не пов'язані безпосередньо з життям у воді. Проте перешкоди, створені людиною, часто стають непереборними.

У довгостроковій перспективі можливість переміщення важлива для тварин, оскільки ізольовані популяції втрачають можливість генетичного обміну з іншими особами свого виду, через кілька поколінь вироджуються, і як наслідок – зникають зовсім.

В епоху стрімких змін клімату також стає особливо важливою можливість для тварин переміститися з зон кліматичного стресу, що посилюється, в ландшафти зі сприятливими, більш звичними умовами.

У ході фрагментації ландшафтів обмеження переміщення та ізоляція популяцій призводять до зменшення чисельності видів. Виживання видів великих тварин, що збереглися, у густонаселеній Європі, сьогодні підтримується спеціальними природоохоронними заходами, але поява нових штучних перешкод може поставити їх на межу зникнення.

Тим не менш, деякі тварини здатні пристосуватися до нових умов і вижити по сусідству з людиною: використовувати в сутінках просіки, дороги і навіть годуватися в агроландшафті. Більше того – міграціям та розселенню наземних тварин дуже допомагають створені людиною мости через річки, а в лісостеповій зоні, наприклад, на півдні України – мережа полезахисних лісосмуг.

Екологічна наука оперує поняттям «проникність ландшафту» для тварин. Достатньо згадати поведінку зайців у саду, або козулі чи лисиці на зораному полі. Для багатьох навіть великих ссавців не є проблемою перетин рукотворних ландшафтів, не кажучи вже про птахів. Але тільки не у випадку з глухими прикордонними чи іншими протяжними парканами.

Суцільна висока стіна, що простягається на сотні кілометрів, може стати непереборною перешкодою як для будь-якої наземної фауни, так і для розселення рослин за допомогою вітру. Більше того, природних об'єктів у принципі стає менше, коли невелика країна починає будувати мур.

По-перше, тварини та рослини знищуються під час цього будівництва. Так, наприклад, для будівництва польської стіни довелося вздовж кордону вирубати смугу лісу завширшки 200 метрів. По-друге, різко скорочується проникнення особин ззовні, а популяції, як опинилися в ізоляції можуть стати шлях зникнення.

З вищевикладених причин, вчені та природоохоронці критикують дії влади при плануванні кожної нової прикордонної стіни, але зазвичай такі огорожі все ж таки зводять, не враховуючи думки та рекомендації фахівців.

Тут, щоправда, слід зазначити, що швидкісні автомагістралі та залізниці, обладнані чи не обладнані загородженнями, у багатьох випадках набагато смертоносніші, ніж прикордонні паркани. Цілі популяції дрібних тварин - амфібій, рептилій, дрібних ссавців - згодом просто вимирають уздовж таких доріг, якщо мають вихід на проїжджу частину. Гине також багато з великих тварин - лосі, значна частина молодняку лисиць, їжаків, бобрів, що розселяється. Сідаючи на дорогу, щоб підібрати трупи попередніх жертв, гинуть хижі птахи. Це болюча тема, і про неї варто говорити окремо. У цій статті йдеться про негативний вплив саме прикордонних стін та огорож, що обмежують переміщення тварин і рослин.

Паркан крізь Біловезьку пуцу

У своєму звіті в ЮНЕСКО у березні 2022 року Уряд Польщі [заявляє](#):

«З серпня 2021 року, білоруські державні служби почали привозити тисячі мігрантів з Близького Сходу безпосередньо до прикордонної зони в Біловезькій пуці та примушувати їх до нелегального перетину державного кордону з Польщею. Це становить серйозну загрозу як національній безпеці, так і об'єкту Всесвітньої спадщини «Біловезька пуца». В результаті Уряд і Парламент Польщі вирішили встановити бар'єр уздовж кордону з Республікою Білорусь. Заплановане будівництво буде здійснено відповідно до акту про створення прикордонного загородження, ухваленого 29 жовтня 2021 року (Зведення законів 2021 №1992)».

Зведений Польщею паркан уздовж кордону має стати перепорою на шляху нелегальних мігрантів, які намагаються прорватися з Білорусі до Європейського Союзу. Висота встановлених загороджень – 5,5 метрів, довжина – понад 186 км. Такі амбітні проекти справді можуть бути перешкодою для нелегальних мігрантів та диверсійних груп, але, крім цього, вони також становлять значні загрози для дикої природи.

Straż Graniczna
@Straz_Graniczna

...

#bariera

25.01 ruszyła budowa bariery fizycznej na granicy

Dziś prace nad nią dobiegają końca.

5 miesięcy intensywnych robót, nadzór i odbiór prowadzony był przez inspektorów budowlanych-funkcjonariuszy i pracowników SG.

186,25 km, 49 tys. ton stali

Będzie bezpieczniej 💪

[Відео](#)

Справа в тому, що стіна розділила на дві частини одну з найбільш значних природоохоронних територій Європи – біосферний заповідник ЮНЕСКО Біловезька Пуца.

Біловезька пуца – транскордонний об'єкт і саме завдяки тому, що на периферії обох країн, що межують, зберігаються непорушені ділянки дикої природи, їхнє об'єднання призводить до створення дійсно важливої природоохоронної території.

Створення транскордонних природоохоронних територій, за задумом ЮНЕСКО, є важливою мірою не тільки для співпраці держав (сьогодні така взаємодія відсутня через політичну ситуацію), а й насамперед для кращого збереження природи.

В інтерв'ю агентству Рейтерс, Голова Відділу природної спадщини Центру Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Гі Дебоне, сказав, що Польща має продемонструвати, що стіна не завдасть негативного впливу об'єкту спадщини:

«Польща не повинна розпочинати будівництво до того, як ми отримаємо від неї належні гарантії, а наші радники з природної спадщини (тобто МСОП) не переконуються, що проект може бути здійснений без шкоди для об'єкта Світової спадщини» – заявив він в інтерв'ю Рейтерс.

З повідомлення Дебоне також випливає, що «екологічні зв'язки» між польською та білоруською частиною лісу були ключовим фактором при ухваленні рішення щодо розширення статусу Світової спадщини на територію Білорусі у 1992 році.

Відповідно до прийнятої в рамках Конвенції з Світової спадщини практики, країна, яка вдається до дій, що істотно змінюють стан об'єкту Світової спадщини (наприклад, інфраструктурний проект), має провести «оцінку впливу на об'єкт спадщини» і подати результати на розгляд Центру Світової спадщини до початку робіт з проекту. Польська доповідь у ЮНЕСКО [обіцяє](#), що «екологічні аспекти, включаючи благополуччя тварин і особливо їхні міграційні потреби, будуть враховані у проекті... Особливу увагу при здійсненні проекту буде приділено прикордонним ООПТ, і насамперед транскордонній ділянці Світової спадщини «Біловезька пуца». Щоб задовольнити потреби тварин у міграції, стіну буде обладнано спеціальними переходами, щоб уникнути «бар'єрного ефекту», а водотоки не будуть перекриті загородами».

Однак, ніщо в цій доповіді не свідчить про те, що оцінка впливу була проведена.

Подібні претензії до проекту було висунуто з погляду європейського законодавства.

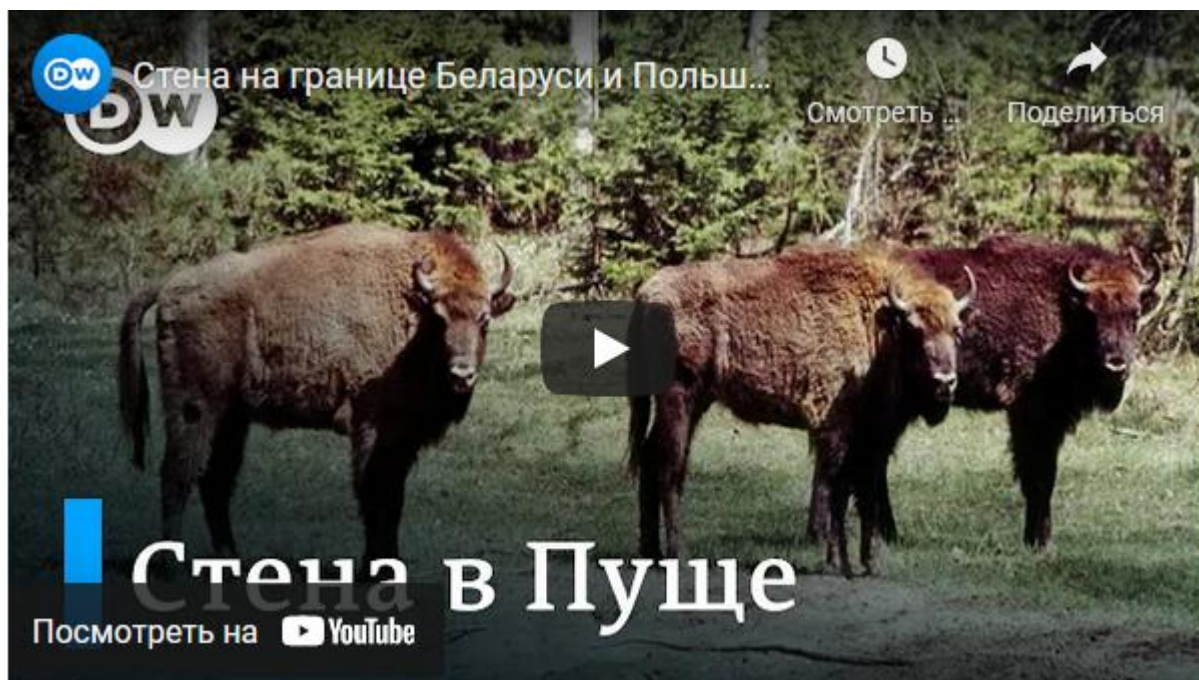
За заборону будівництва паркану на білорусько-польському кордоні [виступили понад 1800 вчених](#), екологів та активістів Польщі та інших країн ЄС. У [відкритому листі](#) голові Єврокомісії Урсулі фон дер Ляйєн (Ursula von der Leyen), її першому заступнику Франсу Тіммермансу та єврокомісару з питань навколишнього середовища, океанів та рибальства

Віргініусу Синкявічюсу, вони звернули увагу на те, що в процесі планування будівництва стіни не проводилася оцінка проекту на територію Біловезької пущі як елемент мережі Natura 2000.

Як і всюди в ЄС, у Польщі, згідно з директивами ЄС «Council Directive 2009/147/EC on the conservation of wild birds» та «Directive 92/43/EC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora», діє мережа природоохоронних територій Natura 2000, що вимагає проведення оцінки впливу на природоохоронні цінності будь-якого проекту, що планується на об'єктах мережі. Відповідальність за виконання такими територіями екосистемних функцій країна несе перед ЄС, з якого, до речі, і фінансується Natura 2000.

Автори звернення побоюються, що будівництво паркану призведе до зміни самого статусу Біловезької пущі – об'єкта Світової спадщини ЮНЕСКО, який тепер можуть внести до списку об'єктів Світової спадщини, які перебувають під загрозою. Власне, цього дуже побоюється і Білорусь, чий національний парк «Белавежська пушта» потрапив до списку ЮНЕСКО як транскордонне розширення польського об'єкта Світової спадщини.

Скарги на дії Польщі подано п'ятьма європейськими організаціями, а також дирекцією білоруського нацпарку до Постійного комітету Бернської конвенції з питань охорони природи. Сьогодні вони очікують на розгляд.

[Відео](#)

Білоруська влада, яка у 2021 році спровокувала заворушення на кордоні, тепер направила до ЮНЕСКО та ще кількох міжнародних організацій скарги на те, що будівництво стіни шкодить тваринному світу заповідника. За [даними МЗС Білорусі](#), Центр Світової спадщини ЮНЕСКО у лютому-березні 2022 року вимагав від уряду Польщі надати докладний звіт, а також просив призупинити будівництво до проведення оцінки впливу на природу.

Білорусь не лише на державному рівні висловила протидію будівництву стіни, а й навіть нарахувала силами Держконтролю РБ збитків на суму 52 млн рублів (понад 17 млн євро) та опублікувала від імені Мінприроди РБ дуже драматичний [відеокліп](#).

Крім цього, 18 березня 2022 р. у Білорусі [відбувся круглий стіл](#) на тему: «Зведення штучних загороджень у транскордонних заповідних зонах: реальна шкода при уявній користі», на якому учасники між іншим визнали, що з боку Білорусі вздовж кордону давно вже зведено бар'єр, знесення якого планувалося, але поки що не здійснено. На думку учасників круглого столу, створення стіни вздовж кордону порушить шляхи міграцій наземних ссавців, а бетонна дамба в її основі змінює гідрологічний режим і призведе до заболочування білоруської території. Білоруські фахівці заявили, що проект польського паркану порушує принаймні 8 міжнародних угод.

Зміцнення кордонів Білорусі

Однак у щирості заяв білоруських чиновників варто засумніватися. Швидше за все природоохоронна риторика використовується диктаторськими режимами для прикриття інших цілей, що яскраво проявилось на засіданні Генасамблеї ООН 28 липня 2022 року, коли Білорусь відмовилася підтримати ухвалення історичної [резолюції](#) про право людини на здорове чисте довкілля.

[В офіційному репортажі Генеральної асамблеї ООН](#) зазначено, що «представниця Білорусі заявила, що її країна... утрималася, оскільки визнання особливої категорії прав людини може бути здійснене лише за допомогою універсального юридичного документа. Вона звернула увагу на екологічні та правові аспекти будівництва Польщею бар'єру вздовж кордону з Білоруссю, що завдає шкоди навколишньому середовищу. Також вона закликала Польщу демонтувати конструкцію та усунути завдану шкоду».

Представниця Польщі, відповідаючи своїй колезі з Білорусі, пояснила, що у 2021 році президент Білорусі Олександр Лукашенко спровокував міграційну кризу, внаслідок чого тисячі мігрантів опинилися у скрутному становищі. Це єдина причина спорудження на кордоні з Польщею огорожі. За її словами, огорожа на польській стороні включає 20

переходів для великих тварин, зазначивши, що водні шляхи і болота, серед іншого, не будуть загороджені. Паркан підлягатиме електронному моніторингу з боку Польщі».

Сама Білорусь в історії з прикордонними загородженнями зовсім не є прикладом для наслідування, хоча й переконливо критикує дії польської сторони. Протягом травня, червня та липня 2022 року збройні сили РБ активно будують мережу укріплень уздовж кордону з Україною, Польщею та Литвою. Більше того, створюються також мінні поля, які на відміну від стін є очевидною загрозою для великих тварин. Крім того, такі роботи в РБ розпочалися набагато раніше, ніж в інших країнах. Принаймні задокументовано приклади 2018 року.

На жаль, це одразу призвело до руйнівних наслідків для природи. Враховуючи, що частина білорусько-українського кордону проходить дуже заболоченою місцевістю, влада РБ розпочала програму будівництва дамб в болотах, що охороняються. Внаслідок цього [постраждав](#) [всесвітньо відомий заказник Ольманські Болота](#).

Відомо також про проект «Рубіж охорони», який реалізує Держприкордонслужба РБ. Він може пройти по 19 природоохоронних територіях, в тому числі по тій же Біловезькій пущі, заказникам Сорочанські озера, Білий мох, Браславські озера.

Будівництво прикордонної греблі у заказнику «Ольманські Болота» на супутниковому знімку (ліва та нижня частина схеми – територія України, верхня та права частини – Білорусь) станом на травень 2022 року.

Також варто зазначити, що до обговорення та критики будівництва загородження не було залучено громадські екологічні об'єднання, більшість з яких було ліквідовано у 2021 році. Також через припинення співпраці з Євросоюзом сьогодні призупинено більшість природоохоронних проєктів у білоруській частині Біловезької пущі.

Озеленимо завісу?

Будівництво нової «залізної завіси» в Європі стає дедалі реальнішою перспективою і, швидше за все, активно розвиватиметься найближчими місяцями та роками. При цьому природа держав, що оточують себе парканами, безумовно відчує певні зміни фауни, яка, з одного боку, буде обмежена в переміщенні, а, з іншого, активно розвиватиметься в прикордонних зонах, які мало відвідуються людьми.

Також нераціонально обрані технології будівництва загороджень можуть спричинити зміни гідрологічного режиму.

Однак розумне та екологічно відповідальне планування заходів додаткового захисту кордонів може суттєво зменшити, а можливо, й звести до мінімуму негативний ефект від нових споруд.

У ряді випадків замість створення протяжного глухого загородження можуть бути запропоновані інші технологічні та організаційно-управлінські рішення, які краще відповідають вимогам охорони природи та питанням національної безпеки.

У багатьох випадках абсолютно недоцільно розрізати парканом природоохоронні території або навіть болота, що не охороняються, бо часто вигідніше провести бар'єр по межах освоєних територій, а непролазні хащі і трясовини залишити між парканом і кордоном, тим самим підвищуючи збереження природних угідь і перетворюючи охорону державного кордону на дуже надійну. У всьому світі фахівцям добре відомий приклад Демілітаризованої зони (DMZ) вздовж 38 паралелі між КНДР і Республікою Корея. Це один із найважливіших островів природи Корейського півострова, важливе місце міграційної зупинки рідкісних видів журавлів.

Найчастіше можна передбачити додаткові природоохоронні та інші заходи радикального зниження екологічного впливу. Наприклад, відмовитися від використання в конструкціях огорож травмуючих для тварин елементів. Важливе значення підвищення проникності таких огорож має наявність отворів, які дозволяють долати перешкоду дрібним тваринам.

Всі ці питання можна розумно вирішити лише якщо планування нових заходів безпеки органічно включає проведення оцінок впливу на довкілля та людей, а також розглядає різноманітні альтернативні варіанти. У випадку з польським парканом саме цього і не було зроблено під приводом крайньої терміновості, а новий закон, ухвалений для створення бар'єрів на кордоні, робить такі проекти виключенням з процедур екологічно відповідального планування та природоохоронного управління, ухвалених у Євросоюзі.

Ми сподіваємося ініціювати дискусію між зацікавленими силами, щоб уникнути негативних наслідків від запланованих і вже наявних прикордонних бар'єрів та укріплень. У наступних статтях ми дамо огляд раціональних технологій створення бар'єрів та прикордонних зон, дружніх для тварин, а також розглянемо важливі приклади зі світової практики, коли зміцнення кордонів мало не лише негативний, а й позитивний природоохоронний ефект. Ми також продовжимо аналіз нових проектів прикордонних бар'єрів та укріплень, створених поточною війною та її геополітичними метастазами.

Поновлення природи на сільськогосподарських землях. Порівняльний аналіз законодавчих нововведень України та Росії

Олексій Василюк, Євген Симонов

В Україні та Росії гостро постає питання, як законно повернути природі раніше неефективно розорані землі. Це важливо і з точки зору збереження біорізноманіття, і з точки зору боротьби зі зміною клімату. В останні два місяці важливі зміни до законодавства, що регулює управління лісами, які ростуть на занедбаних сільгоспземлях, було внесено як в Україні, так і Росії.

Фото: recyclemag.ru

Військовий час вніс корективи до підготовлених раніше нормативних актів, а їх виконання тепер залежатиме від подальшого розвитку військово-політичної ситуації.

Спрощується процедура ліцензування видобутку природних ресурсів на рівні держав, скорочуються чи скасовуються раніше затверджені раніше плани досягнення природоохоронних цілей.

У цій статті ми проведемо аналіз останніх законодавчих змін в Україні та Росії щодо долі невикористовуваних сільськогосподарських територій, які можна було б повернути в сільськогосподарський обіг, або остаточно узаконити як природні території. Нормативні рішення з цих питань в обох країнах були ухвалені практично одночасно.

Олексій Василюк аналізує плюси, мінуси та вимоги до майбутнього доопрацювання лісового та земельного законодавства України. Новим законом Президент країни поставив завдання збільшити лісовий фонд на один мільйон гектарів, і найефективніший спосіб його виконання – узаконити «самосійні ділянки».

Євген Симонов вивчає останні нормативні акти, прийняті в Російській Федерації, які ставлять хрест (сподіваємося тимчасово) на розвитку «сільського лісівництва» на величезних просторах занедбаних сільгоспземель, яке могло б уповільнити вимирання сіл російського Нечорнозем'я.

МІЛЬЙОН ГЕКТАРІВ ЛІСУ ДЛЯ УКРАЇНИ

20 червня Верховна Рада України ухвалила законопроект №5650 «[Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо збереження лісів](#)». Законопроект був одним із найочікуваніших українськими природоохоронцями, і в основному був написаний експертами громадського сектору.

Чим мав стати законопроект 5650?

Передумовою підготовки законопроекту стала торішня заява Президента України Володимира Зеленського щодо наміру збільшити кількість лісів в Україні на 1 млн. гектарів (в іншому трактуванні – на 1 млн. дерев).

Очевидно, що територій та ресурсів для посадки такої кількості лісів в Україні немає, але це не означало, що таку ініціативу неможливо виконати. На території північних і західних областей України знаходиться велика кількість самосійних лісів, які самостійно вирости на місці сільськогосподарських угідь, що давно не обробляються. Такі ліси найчастіше є стійкішими, ніж створені лісівниками монокультури. У будь-якому випадку навіть звичайний ліс для довкілля важливіший, ніж будь-яке зразкове поле.

Проте раніше самосійні ліси не мали юридичного статусу в Україні та вважалися полями. Навіть не просто полями, а покинутими полями, де тимчасово вирости дерева. Такі ділянки зазвичай віддають в оренду фермерам, які вирубують або навіть спалюють самосійні ліси та приймаються за вирощування кукурудзи чи картоплі. Звичайно ж з міркувань охорони природи та кліматичної доцільності спалювання лісу для вирощування кукурудзи є неприпустимим.

Таким чином, виникла ідея збільшити умовну кількість лісів в Україні не створенням нових насаджень, а порятунком тих, що вирости самі: наданням офіційного статусу лісам, що «відновилися». Загальна площа таких – від 500 до 800 тис. га. Можна сказати, що мета закону – швидко та якісно виконати обіцянку президента про збільшення кількості висаджених дерев.

Керуючись такими ідеями, Міндовкілля та громадськість розробили законопроект 5650.

Планувалося, що він зможе:

- зробити так, щоб зміна цільового призначення земельних лісових ділянок для будівництва житлових об'єктів та видобутку корисних копалин здійснювалася лише за рахунок площ, непокритих лісами;
- прописати пріоритет використання земель, придатних для сільського господарства, не тільки для виробництва продовольства, а й для лісової та заповідної справи;
- дозволити вести лісове господарство на землях усіх категорій, а не тільки лісового фонду. Насамперед, це відкриває можливості використання деградованої ріллі з метою лісорозведення, а саме:
- узаконити самосійні ліси і тим самим збільшити лісистість без бюджетних витрат;
- зупинити масштабну оранку степових і лучних ділянок, вирубування самосійних лісів, що фактично передбачає введення до 2025 року мораторію на розорювання таких земель.

Тут варто додати, що раніше в Україні вважалося, що засадити природний степовий схил акацією – це теж консервація земель, бо вони на схилі та у розумінні аграріїв – деградовані (незалежно від якості ґрунту). Маніпулюючи цим дуже багато цінних степових ділянок було передано лісникам та знищено. При цьому і степ був знищений, і ліс не виріс, тому що степовий клімат останніми роками не дозволяє вирощувати нові ліси. У той же час дійсно деградовані ділянки ріллі жодним чином не консервувалися, хоча реально потребували цього. Законопроект 5650 навпаки передбачав, що консервація

повинна стосуватися тільки деградованої ріллі, а не як раніше – всіх схилів, у тому числі тих, які перебувають у природному стані.

Чим став закон 5650?

Коли законопроект став законом, Міністерство захисту довкілля повідомило, що він збереже ліси, степи та луки. Але фінальна версія закону виявилася вже не такою райдужною, як очікувалося. У першому читанні текст законопроекту 5650 був значно кращим, хоча вже досить далеким від задуманого ідеалу. Але перед другим читанням втрутилося лобі великих аграріїв та забудовників. Представники Міністерства захисту довкілля під час обговорень підтримали саме аграріїв, а не екологів, які критикували аграрні правки.

Розглянемо новий закон детальніше.

Частина 1. Ліс

До земельної реформи значна частина самосійних лісів належала державі. Державні самосійні ліси було відносно просто «узаконити» та передати лісгоспам. Екологи закликали до цього під час земельної реформи. Але марно. Тепер самосійні ліси перебувають переважно у комунальній чи приватній власності.

Закон передбачає два шляхи рятування лісів. Перший – дозволити громадянам, бізнесу чи місцевій владі надати їм законного статусу, щоб потім вести там лісове господарство. Це вигідно економічно: власник ділянки матиме привабливу альтернативу – замість того, щоб банально розкорчовувати самосійний ліс та «відновлювати» ріллю, він зможе зберегти його та заробляти на продажі деревини.

Насправді ж вийшло не так гарно. Закон 5650 у його фінальній версії дозволяє узаконювати самосійні ліси (в законі вони називаються «самозаліснені ділянки»), тобто офіційно змінювати цільове призначення ділянки з «сільськогосподарської» на «лісгосподарську» за відносно спрощеною процедурою. Зробити це можуть як власники приватних самосійних лісів, так і органи місцевої влади, які розпоряджаються комунальними ділянками.

За логікою речей, далі приватний власник новоспеченого самосійного лісу чи умовна громада мають там вести лісове господарство. Але правила ведення лісового господарства ніхто не змінив. Вони спільні як для державного лісгоспу площею 20 тис га, так і для приватного чи комунального лісу площею 1 га.

Щоб заробляти, власник маленького лісу має пройти лісоустрій, отримати лісорубні квитки, сплачувати земельний податок та податок на заготовлену деревину, розробляти купу документів, забезпечити електронний облік деревини тощо. Для маленького лісу це абсурдно та нерентабельно.

При цьому закон нікого не зобов'язує узаконювати «самозаліснені ділянки» лісу. Це досі залишається правом, а не обов'язком. За бажання самосійний ліс все ще можна законно знищити та розорати ділянку. З огляду на нерентабельність лісового господарства у малих лісах – вгадайте, що виберуть власники чи розпорядники?

Якщо держава реально має намір зберігати «самозаліснені ділянки» руками бізнесу чи місцевої влади, то після закону 5650 потрібно ще плідно попрацювати та розробити адекватні правила ведення лісового господарства у малих лісах. Інакше закон 5650 буде просто кроком у нікуди. Ніхто не узаконюватиме самосійні ліси, щоб отримати суцільні збитки.

Друга ідея закону 5650 – створити фінансові стимули для збереження самосійних лісів, а також викуповувати їх у державну власність. Про викуп самосійних лісів сказати нічого. Грошей на охорону природи держава ніколи не має. Тож сумнівно, що викуплять хоч 10 га. Нагадаємо, що два роки тому Україна передала всі державні сільгоспземлі громадам (і майже всі громади при цьому одразу оформляли ділянки як рілля, розраховуючи, що саме так землю можна буде найдорожче виставляти на торги). Про інші фінансові стимули закон нічого конкретного не говорить. Деталі такої стимуляції ще потрібно розробити Кабміну.

До речі, закон 5650 р. зобов'язує владу інвентаризувати самосійні ліси. Тобто з'ясувати, де вони є та скільки їх. Але це не означає, що влада дійсно проведе інвентаризацію. Резюмуючи: сам собою закон 5650 навряд чи збереже хоч гектар самосійного лісу. Але це все ж таки крок назустріч їх збереженню. Реальна безпека вимагає подальшої роботи, тепер здебільшого від Міндовкілля.

Частина 2. Степи, луки, орні землі

Легендарні українські чорноземи вже майже виснажені через надмірне використання аграріями. Україна – найбільша розорана країна Європи і третина всіх зникаючих видів у ній - степові. Замість чорноземів в Україні тепер купа деградованих орних земель. Чи дозволить закон 5650 відновити великі площі деградованих сільськогосподарських угідь? Ні. Закон у його фінальній редакції запроваджує деякі зміни щодо консервації земель.

Консервація - це коли виснажену землю залишають у спокої або особливим способом відновлюють родючість ґрунту. Тепер консервації підлягають деградовані землі та землі, що використовуються з порушенням законодавства. Наприклад, розорані схили крутиною 7 градусів і більше.

Хороша ідея, але консервація проводиться лише за бажанням власника чи розпорядника земель! Якщо умовна громада виживає лише за рахунок розорювання давно деградованих земель – можна продовжувати їх і далі виснажувати. Консервація не є обов'язковою.

Як і самосійні ліси, степи та луки за документами найчастіше зазначаються як «рілля» або «не вкриті лісом площі». Як наслідок, їх або розорюють, або віддають під лісопосадки.

Окремим ділянкам степів та лук пощастило більше – вони за документами «сіножаті» чи «пасовища». Але ніщо не заважає розорити їх, якщо перед цим змінити в документах умовну «сіножать» на «рілля». Або просто розорити, нічого не змінюючи.

Звісно, варто сказати, що Закон вперше вводить до законодавства визначення «степової ділянки». Такого не було ніколи в Україні і степ вперше з'явився у правовому полі. Закон також забороняє садити ліс у степах. Ще закон забороняє змінювати тип угідь «пасовища», «сіножаті» або «перелог», якщо це комунальні або державні сільськогосподарські землі, надані в оренду ПІСЛЯ введення закону 5650 в дію.

Проте залишається питання, які з цих положень працюватимуть? Визначення «степової ділянки» у законі на степи не вплине. Вони вже майже всі роздані під рілля.

Заборона садити ліс у степах вплине, але якщо в кожному конкретному випадку активісти вимагатимуть від лісгоспів визнавати степи степами. Оскільки самі собою документи не зміняться, степ все ще залишається за документами «не степом». Як довести, що умовний лісгосп садив ліс у степу, якщо ніде не зафіксовано, що це степ?

Щодо заборони змінювати тип угідь «сіножаті» чи «пасовища» – це може зберегти якісь степи, але лише незначну кількість.

У законі 5650 є багато інших точкових змін, внесених до інших нормативних актів. Якісь із них позитивні, якісь половинчасті, якісь взагалі не працюватимуть. Наприклад, є позитивна заборона створювати ліси з інвазійних (чужорідних) видів дерев. Хоча запрацює ця норма лише тоді, коли Міндовкілля нарешті затвердить перелік інвазійних видів вже присутніх в Україні, чому активно опираються лісгоспи, які масово саджають американські інтродуценти: червоний дуб і робінію по всій степовій зоні. При тому, що ці види у країнах Західної Європи взагалі заборонені для використання у лісовому

господарстві як особливо небезпечні інвазивні. На жаль, за останні років п'ять чиновники не змогли це зробити навіть після того, як список розробили вчені НАНУ за бюджетні гроші.

Або інша зміна. Тепер за самовільні рубки в лісах, не наданих у користування, відповідальність нестиме місцева влада. Раніше у випадках таких рубок відповідальності ніхто не ніс. Це, звісно, позитив.

Слід зазначити, що ціла низка позитивних для природи пропозицій зникла із закону 5650 після першого читання. Наприклад, до закону не ввійшов мораторій до 2025 року на оранку пасовищ та сіножатей та передачу у приватну власність чи оренду земель запасу сільськогосподарського призначення, які не є ріллями. Ця норма могла б зберегти від оранки окремі степи та луки. Викинули й необхідність погоджувати будь-яке заліснення з Кабміном. Така ж доля спіткала норму, яка охороняла ліси під час передачі земель під будівництво ЛЕП. Викинули і норму про обмеження видобутку торфу у природних екосистемах.

В результаті, незважаючи на те, що ухвалення закону в цілому – вже великий крок уперед, з його фінальної версії зникла велика кількість потенційно корисних норм та нововведень.

Таким чином, у законі 5650 є позитивні моменти, але здебільшого точкові. Крім частини про самосійні ліси, він нагадує підпори, якими намагаються врятувати старий аварійний будинок. Кожна з проблем, згаданих у законі – це величезний виклик для всієї країни. Простих рішень тут немає, підпірки не спрацюють. Потрібно планувати роботу, залучати фахівців, довго працювати та домовлятися, і нарешті виробити комплексні та якісні рішення. А потім ще забезпечити громадську підтримку і зробити так, щоб жоден великий агро- чи інший бізнес-лобіст не вліз в останній момент зі своїми «антиправками».

А ЯК СПРАВИ З САМОСІЙНИМИ ЛІСАМИ В РОСІЇ?

У РФ на кону 50 млн гектар «сільгосплісів»

У червні 2022 року, прислухавшись доводів аграрного лобі про пріоритет розширення посівів під час війни, Уряд РФ випустив постанову, яка фактично забороняє вирощування нових лісів на занедбаних землях сільгосппризначення, а для власників і користувачів земель з уже наявними самосійними лісами вводить жорстку, фактично неможливу процедуру отримання дозволів на лісівництво та зовсім непосильну систему звітності. Це продовження давньої суперечки про долю лісів, що самостійно відновилися на сільгоспземлях. Раніше журнал UWEC [випустив огляд](#) про те, як у воєнний час

змінюються підходи різних країн до дотримання балансу між продовольчою безпекою та збереженням/відновленням природних територій.

Фото: greenpeace

Обробіток багатьох земель, освоєних плановою економікою за часів СРСР, виявився зовсім нерентабельним у нових ринкових умовах і величезні площі були занедбані, особливо у північних районах Росії. Сьогодні, згідно з [підрахунками Грінпіс, зробленими в 2019 році](#), в РФ є близько 76 мільйонів гектарів занедбаних сільгоспземель, придатних для лісівництва, у тому числі близько 30 млн га, які вже заросли лісом, і ще близько 20 млн га таких, що продовжують заростати. Для порівняння, це більше, ніж уся площа сільгоспземель в Україні (43 мільйони га). Якщо до правильно організованого лісового господарства буде залучено хоча б ці 50 млн га, то в середньостроковій перспективі це дозволить вирощувати до 300 млн м³ деревини на рік і підтримувати в одному лише секторі лісівництва до ста тисяч постійних робочих місць.

З іншого боку, це «узаконить» відновлення природних лісових комплексів там, де вони були до бездумної оранки за часів соціалізму. З третього боку, саме заохочення природного самовідновлення лісів, а не штучні лісопосадки є найбільш ефективною для Росії формою «кліматичних лісових проєктів». Загалом, як не подивись на [«сільське лісівництво»](#) – з усіх боків очевидний позитив.

Але земельне законодавство Росії (і [свідомість її чиновників](#) від сільського господарства) зберегло в ще більшій недоторканності ті самі упередження часів соціалізму, які описані вище в контексті українського законодавства. У цій системі координат поле заросле лісом розглядається як безгосподарність та порушення «нормального» порядку речей, а тому має бути розкорчоване та розоране. Але в країні, де сільське населення зменшується через дріб'язкові заборони на ефективне ведення різнопланового господарства на своїй землі, такий підхід веде в глухий кут, що стало очевидним для багатьох управлінців. В результаті у російській нормативній базі у 2018-2020 роках відбулися позитивні зміни.

Федеральним законом від 27 грудня 2018 року № 538-ФЗ до Лісового кодексу РФ внесено нову статтю 123 «Ліси, розташовані на землях сільськогосподарського призначення», яка легітимізувала землі для «сільського лісівництва». Вслід за цим ухвалена у 2020 році постанова Уряду РФ № 1509 встановила, що для ведення «сільського лісівництва» достатньо подати повідомлення до уповноважених відомств, щоб можна було вирощувати, зберігати та використовувати свій ліс. Було передбачено мінімальне регуляторне та адміністративне навантаження на власників та користувачів земельних ділянок у частині, що стосується використання їх земель для лісівництва; а також можливість як господарювання у вже існуючих лісах, так і вирощування нових на розсуд власників земельних ділянок.

Розгром сільського лісівництва

Хоча до 2020 року ситуація покращилася, для масштабного ведення сільського лісівництва все ще були потрібні нові правові акти та адміністративні процедури, про що було донесено громадськими діями президенту Росії [на засіданні](#) Ради з розвитку громадянського суспільства та прав людини, яке відбулося 9 грудня 2021 року. І здавалося, що президент все правильно зрозумів.

У січні 2022 року президент Путін [дав доручення](#) Уряду РФ «проаналізувати умови провадження діяльності з вирощування лісів на землях сільськогосподарського призначення, які не використовуються за цільовим призначенням, забезпечити ведення обліку результатів такої діяльності та створення необхідних умов її здійснення, у тому числі з метою реалізації кліматичних проєктів, і за необхідності подати пропозиції щодо внесення відповідних змін до законодавства Російської Федерації». По суті, він підтримав пропозиції російського відділення міжнародної організації «Грінпіс» про те, як звернути на користь населенню та планеті масове природне заростання сільгоспугідь лісом.

Однак хотіли якнайкраще, а вийшло як завжди. Під тиском агрохолдингів і чиновників від агробізнесу Уряд РФ 8 червня 2022 видав нову [Постанову № 1043](#), яка вводить адміністративні та регуляторні обмеження, що роблять сільське лісівництво практично неможливим. Стає неможливим вирощування нових лісів на занедбаних землях сільгосппризначення, а для земель з наявними самосійними лісами запропоновано фактично нездійсненні процедури отримання дозволів та ведення звітності про сільське лісівництво. На додаток, як і в новому законі України, передбачається, що фермер або невелика агрофірма буде зобов'язана проводити у своїх лісах лісоустрій та ще низку вкрай витратних процедур, непосильних для малого та середнього бізнесу та взагалі надмірних для управління сільськими лісами.

У комплексі ці нормативні вимоги повністю зупинять розвиток сільського лісівництва, а відповідно криміналізують володіння угіддями, де на старих ріллях вже виріс ліс.

Однією з причин зміни ставлення уряду до лісів на сільгоспземлях, мабуть, є перехід економіки на воєнний стан. Як ми вже описували в [огляді](#), у квітні 2022 року Путін [наказав прискорити](#) повернення в сільгоспобіг занедбаних земель колишніх колгоспів, а правляча партія «Єдина Росія» пропонує додатково орати понад десять мільйонів гектарів земель. Влада сьогодні бачить у зростанні виробництва продовольства як заставу внутрішньополітичної стабільності, так і гарантоване джерело доходів від експорту в довгостроковому майбутньому. Вважаємо, що після отримання Росією від ООН на переговорах у Туреччині в липні 2022 року гарантій сприяння нарощуванню експорту російського зерна, прагнення передати великим агрохолдингам усі «порожні» сільгоспземлі лише посиляться. Відповідно посиляться і рішучість розорати заліснені землі і відібрати угіддя у дрібних власників, нездатних це зробити своїми силами. Перспективи розширення орних територій дуже туманні, зате шкода від прийнятих рішень дуже відчутна вже зараз.

За [оцінками Грінпіс](#), основні наслідки прийняття цих поправок матимуть щонайменше п'ять негативних наслідків:

1. Збільшення кількості та площ ландшафтних пожеж, частоти їх переходу на житлові та інфраструктурні об'єкти, оскільки штрафи та інші покарання за невикористання сільгоспземель (однієї з ознак якого є наявність лісу, якщо немає встановленого права на використання землі для лісівництва) змушують власників знищувати молоді ліси, а найпростішим способом їх знищення є спалювання разом із сухою торішньою травою;
2. Посилення кризової ситуації з дровами та найпростішими (дешевими) будматеріалами, оскільки радикальне зростання регуляторного та адміністративного навантаження на лісокористувачів унеможливило або зробило

економічно непривабливим забезпечення населення цією дешевою продукцією за рахунок земель лісового фонду, і поки проблема частково вирішується саме за рахунок лісів на землях сільськогосподарського призначення;

3. Зниження рівня продовольчої безпеки, оскільки примусове повернення в сільськогосподарський обіг низькопродуктивних та незручних земель, розчищених від лісу, змусить розподілити сільськогосподарські субсидії на великій площі та скоротить підтримку найефективніших виробників, які працюють на найкращих землях;
4. Прискорення вимирання та занедбання сільських поселень та цілих сільських районів, особливо у Нечорнозем'ї, оскільки неможливість розвитку сільського лісівництва не дозволить реалізувати пов'язані з ним соціально-економічні проекти, дати людям роботу та джерела засобів для існування;
5. Нemoжливість виконання найперспективніших лісокліматичних проектів, оскільки саме лісорозведення на раніше безлісних землях або надання статусу керованих лісами, що спонтанно вирости на них, є найбільш перспективним напрямом розвитку таких проектів.

– Російське відділення [Грінпіс категорично не підтримує](#) таке рішення уряду, – роз'яснює на сайті організації експерт лісового відділу російського Грінпіс Вілен Лупачик. — Лісове фермерство у лісах на покинутих сільгоспземлях — це очевидний і практично єдиний шлях розвитку сільських територій, особливо у Нечорнозем'ї. Неможливо повернути до сільгоспобігу понад 70 млн гектарів сільгоспземель, що нині не використовуються. Це визнає і уряд, оскільки за нещодавно прийнятою держпрограмою в найближчі 10 років планується повернути в обіг лише 13 млн. га. Але для того, щоб лісове фермерство розвивалося, потрібно перестати штрафувати власників за наявність лісу на їхніх ділянках та змушувати ці ліси розкорчовувати. Рішення про те, вирощувати ліс чи сільгосппродукцію і, тим більше, як саме вирощувати, має приймати власник землі, а не чиновник. Але уряд вирішив навпаки, і це глухий кут.

До того ж Уряд Росії нещодавно вніс до Думи [законопроект](#), що спрощує вилучення сільгоспземель за «неправильне» використання. Тепер землю у «недбайливого» власника можна буде відбирати через рік після набуття прав користування, а не через три роки. Можна буде відбирати право постійного (безстрокового) користування, довічного успадкованого володіння, безоплатного користування, оренди сільгоспземель та навіть ділянки, що є предметом іпотеки. Це поставить на межу виживання фермерів та малих сільгоспвиробників, а відповідно зведе до нуля їхні можливості щодо збереження лісів на своїх землях.

Демонізація громадянського суспільства як «іноагентів» робить малоімовірним найближчим часом конструктивний діалог влади РФ з НКО щодо виходу зі створеного

юридичними нововведеннями глухого кута. Тому до зміни управлінської ситуації в самій вершині на сільське лісівництво в Росії чекають важкі часи.

Хороша новина полягає в тому, що викоренити/розкорчувати 50 мільйонів га абсолютно нереально, тому все більше економічно нерентабельної ріллі продовжуватиме заростати «незаконним» лісом, які б постанови не ухвалював Уряд РФ.

UWEC Work Group
2022